

**М. Д. Романюк**, д-р екон. наук, проф.,  
завідувач кафедри менеджменту та маркетингу,  
Прикарпатського національного університету  
ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

## **ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО АУДИТУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ**

**АНОТАЦІЯ.** У статті досліджено поняття соціального аудиту та його значення у розвитку соціально відповідального бізнесу. На підставі проаналізованих наукових розвідок досліджено застосування соціального аудиту для вітчизняного бізнесу як ключового фактору у забезпеченні сталого розвитку суспільства.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** соціальний аудит, соціальна відповідальність бізнесу, олігархічні структури, соціальний бізнес, сталий розвиток.

**АННОТАЦИЯ.** В статье исследовано понятие социального аудита и его значение в развитии социально ответственного бизнеса. На основании проанализированных научных разведок исследовано применение социального аудита для отечественного бизнеса как ключевого фактора в обеспечении устойчивого развития общества.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** социальный аудит, социальная ответственность бизнеса, олигархические структуры, социальный бизнес, устойчивое развитие.

**SUMMARY.**The concept of social audit and its importance in the development of socially responsible business have been researched in the article. Based on the analyzed scientific studies investigated the use of social audit for national business as a main factor in ensuring sustainable development.

**KEY WORDS:** social audits, corporate social responsibility, oligarchic structures, social business, sustainable development.

**Постановка проблеми.** Об'єктивною основою появи і розвитку соціального аудиту стала сукупність найрізноманітніших чинників, характерних для переходу індустріального суспільства до постіндустріального, і в першу чергу, у зв'язку зі зростаючою взаємозалежністю між економікою і соціальною сферою, взаємопроникненням «економічного» і «соціального», формуванням того, що можна визначити як «соціоекономіка» і «соціоекономічні відносини». Важливим фактором у цьому процесі також є еволюція в ХХ столітті багатьох держав до нової моделі соціально-орієнтованого устрою.

Соціальний бізнес — це принципово новий вид бізнесу. До недавнього часу бізнес завжди був зосереджений на самому собі і

мав єдину мету — отримання прибутку. На відміну від традиційного, соціальний бізнес отримує прибуток, вирішуючи соціальні проблеми і допомагаючи суспільству функціонувати ефективніше.

Соціальний аудит як спосіб всесторонньої і об'єктивної оцінки стану соціальних відносин на різних рівнях (корпоративному, муніципальному, галузевому, регіональному, національному), дозволяє виявити потенційні загрози погіршення соціального клімату, розкрити резерви розвитку людських ресурсів. Більш того, результати аудиторського обстеження — хороша наочна база для діалогу соціальних партнерів, який є єдиною альтернативою конфронтації. Соціальний аудит ставить за мету оцінити здатність організації вирішувати соціальні проблеми, які виникають усередині і за її межами, і управляти тими з них, які роблять безпосередній вплив на трудову діяльність індивідуума. Таким чином, мета соціального аудиту — експертиза роботи органів управління підприємством у сфері підвищення ефективності трудової діяльності, зниження плинності кадрів, підвищення задоволеності працюючих.

**Аналіз останніх джерел чи публікацій.** Наукові дослідження соціальної відповідальності бізнесу та еволюції підходів до її розуміння знайшло своє відображення у працях П. Друкера, Х. Боуена, К. Девіса, М. Фрідмана, А. Керолла, Е. Фрімена, С. Сеті, Ф. Котлера та ін.

У ХХ ст. соціальну відповідальність бізнесу розуміли як економічну відповідальність фірми за здійснення ділових операцій і підтримання рентабельності, в той час, коли знаменита «невидима рука» ринку автоматично перетворює особисті інтереси у спільні. Як переконаного прибічника цієї теорії часто згадували Мілтона Фрідмана («Капіталізм і свобода», 1962). Часто цитують його ідею про те, що «існує одна й тільки одна соціальна відповідальність ділового світу — використовувати свої ресурси та займатися діяльністю, спрямованою на збільшення прибутку, за умови, що він дотримується правил гри, тобто бере участь у відкритій вільній конкуренції без обману та шахрайства». Мілтон Фрідман ще в 1970 році опублікував у *New York Times Magazine* статтю під промовистою назвою «Соціальна відповідальність бізнесу полягає в максимізації прибутку» [3].

Дослідженню проблематики процесів впровадженню соціального аудиту вченими із пострадянського простору почали приділяти увагу порівняно недавно [4–8]. В Україні необхідність формування системи соціального аудиту зумовлена такими причинами:

— на більшості підприємств часто порушуються норми трудового законодавства;

— існують випадки приховування нещасних випадків з працівниками на виробництві;

— профспілкові організації піддаються тиску з боку влади та адміністрації [8].

Тому питання застосування соціального аудиту як інструмента ефективного регулювання соціально-трудових відносин і соціальної відповідальності бізнесу особливо в сучасних умовах є, безперечно, актуальним у сфері реалізації соціально орієнтованої політики.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** На макрорівні, з появою більш зрілих ринкових відносин, коли людські ресурси стають вирішальним фактором виробництва, неминуче підвищується соціальна відповідальність держави та бізнесу. На зміну теорії класових антагонізмів приходить концепція соціального партнерства, при якому соціальний консенсус досягається в результаті добровільного і рівноправного соціального діалогу між сторонами соціально-трудових відносин.

На мікрорівні, в результаті принципових змін, що відбулися в конкурентному середовищі і в співвідношенні «жорстких» і «м'яких» чинників конкуренції, соціальна функція підприємства у все більшій мірі здійснює вплив на ефективність економічної діяльності (отримання прибутку). Успіх підприємства сьогодні залежить не від цінового фактора, а від якості продукту, його інноваційного характеру, сервісного обслуговування, соціального іміджу підприємства, тобто тих чинників, які переважно пов'язані з людським фактором, соціальним кліматом і проблемами соціального управління людськими ресурсами.

Цілком закономірно, що соціальні витрати стають вагомим статтею витрат виробництва сучасних підприємств з одночасним підсиленням ролі соціальної відповідальності бізнесу. Досягнення конкурентоспроможності стає основною стратегічною метою підприємства і, в той же час, є загальним корпоративним інтересом учасників його економічної діяльності.

Таким чином, загальний корпоративний інтерес усіх учасників економічної діяльності підприємства є об'єктивною основою для досягнення консенсусу шляхом соціального діалогу соціальних партнерів. Соціальний аудит може і повинен надати їм допомогу в аналізі стану і шляхів вдосконалення соціально-трудових відносин, що дозволяють здійснити конструктивний соціальний діалог і досягти необхідного консенсусу. Цілком логічно, що на ета-

пі становлення та подальшого розвитку підприємства, коли вирішальним фактором виробництва був капітал, у системі управління основна увага приділялася мінімізації фінансових ризиків і фінансовому аудиту. Але, коли вирішальним фактором стають людські ресурси і «соціальний капітал», то очевидно, що управління соціоекономічними відносинами стає найважливішим фактором у всій системі управління, що вимагає значного підвищення ролі і значення соціального аудиту.

Однією з особливостей становлення соціальної відповідальності та соціального аудиту підприємств на Україні є те, що цей процес починається не з «нуля». Мається на увазі насамперед радянську систему соціальних відносин.

У минулому на радянських підприємствах реалізовувалася більша частина соціального захисту населення, а саме, профспілкові путівки, оздоровчі бази підприємств, забезпечення житлом і т. п. Багато елементів тієї соціальної політики підприємств зникли, щось у модифікованому вигляді збереглося і функціонує в умовах ринкової економіки. Однак незважаючи на зовнішню схожість, сутність радянського соціального забезпечення значно відрізняється від соціальних програм сучасних компаній, так як за радянських часів велика частка послуг була для підприємств практично безкоштовна або фінансувалася через бюджети соціального страхування і профспілки. Крім того, не виділялися так масштабно проблеми формування іміджу і ділової репутації за рахунок соціально відповідальної поведінки.

Слід підкреслити, що історичне минуле і зараз істотно впливає (позитивно і негативно) на процес становлення соціальної відповідальності бізнесу.

Що стосується дослідження соціальної відповідальності бізнесу та соціального аудиту, то їх розвиток зумовлений специфікою появи і формування великого бізнесу в Україні, який виник не під впливом економічних закономірностей ринкових відносин, тобто не в результаті досить тривалого процесу концентрації і централізації капіталу, а як продукт специфічної політичної ситуації, що склалася в результаті дезінтеграції адміністративно-командної системи господарювання.

Великі підприємства вирости на руїнах колишньої радянської державної власності. Це зумовило домінування у великому бізнесі, на перших етапах його формування, олігархічних структур, які утворилися як результат злиття «нової хвилі» приватного бізнесу з корумпованою частиною політичної і державної номенклатури.

Олігархічні структури не відчують гострої потреби ні в соціальній відповідальності бізнесу, ні в соціальному аудиті. Будучи привілейованими владою, олігархи мали можливість отримувати величезні прибутки за рахунок привласнення значної частини природної ренти, податкових пільг, тіншових фінансових операцій, використання «особливих економічних зон» і т. п.

На даний час багато великих підприємств стали активно рекламувати свою соціальну відповідальність, щоб тим самим уберегти себе від можливих претензій з боку держави, але соціальна відповідальність бізнесу все ще недостатньо чітко проявляється в сфері соціально-трудових відносин.

З боку значної частини керівників великих корпорацій усе ще виявляється упередженість щодо доцільності співпраці з профспілками, ефективного використання соціального партнерства і соціального аудиту.

**Висновки з проведеного дослідження.** До об'єктивних факторів формування соціальної відповідальності бізнесу та використання соціального аудиту слід віднести: недостатню ступінь зрілості ринкових відносин української економіки, слабку правову базу для соціального аудиту. Суб'єктивними факторами можна також вважати: певні сумніви і упередження щодо соціального аудиту як нового явища в українській системі соціально-трудових відносин, неадекватну концептуальну інтерпретацію соціальної відповідальності бізнесу та ін.

Незважаючи на вищепераховані фактори протидії, все-таки існують потенційні можливості для подальшого розвитку соціальної відповідальності бізнесу та соціального аудиту шляхом формування більш сприятливих умов зовнішнього середовища що включає:

- стабільну державну соціальну політику, спрямовану на довгостроковий і сталий розвиток національної економіки;
- активну антикорупційну боротьбу, яка сприяла б ліквідації спадщини соціальної безвідповідальності олігархічних структур;
- формування міцної правової бази соціального аудиту і прийняття закону «Про соціальний аудит»;
- більш поглиблену концептуальну розробку методології соціального аудиту на галузевому рівні і методики проведення соціального аудиту на окремих підприємствах.
- інтенсифікація процесу розробки концептуальних проблем соціальної відповідальності бізнесу та соціального аудиту;
- соціальна орієнтованість державної стратегії соціально-економічного розвитку;

— прихід на зміну олігархії нового покоління власників і керівників великих підприємств більш відкритих до соціальної відповідальності бізнесу та вищим формам соціального аудиту.

Соціальний аудит у такому разі може стати інструментом ефективнішої співпраці влади з інститутами громадянського суспільства, і, в першу чергу з об'єднаннями підприємців і профспілками; об'єктивне соціальне обстеження обмежить можливості використання популістських гасел, до яких удаються деякі політичні партії; принцип «прозорих результатів» соціального аудиту повинен сприяти мінімізації тіншового сектору в економіці.

Модель вітчизняного соціального аудиту як дієвого інструменту концепції в рамках взаємодії партнерів (працедавців, профспілок, органів влади) гарантуватиме його незалежність, суспільний моніторинг і контроль за діяльністю держави, засобом підвищення її професійної якості й відповідальності, що значно розширить сферу його застосування — від корпоративного до загальнонаціонального рівня.

### Література

1. Закон України «Про аудиторську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 23. — С. 243.
2. Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства? / О. М. Пишуліна, Я. А. Жаліло, С. І. Лавриненко Д. С. Покришка / за заг. ред. В. Є. Воротіна — К. : НІСД, 2009. — 108 с.
3. *Friedman M.* The social responsibility of business is to increase its profits // *New York Times*. September 13, 1970.
4. *Белявська К. С.* Соціальна відповідальність бізнесу: еволюція поглядів на проблему / К. С. Белявська / *Вісник Хмельницького національного університету*. — 2011. — № 1. — С. 228—234. — Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Vchnu\\_ekon/2011\\_1/228-234.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2011_1/228-234.pdf)
5. *Шулус А., Понов Ю.* Социальный аудит способствует эффективному регулированию социальных отношений. — Режим доступу: [www.chelt.ru/2007/8-07s\\_audit-807.html](http://www.chelt.ru/2007/8-07s_audit-807.html).
6. *Мельник С. В., Матросов В. Д., Гаврицька М. К.* Концепція формування національної моделі соціального аудиту (проект). — Луганськ, 2008. — Режим доступу: [http://lir.lg.ua/Konzept\\_naz\\_model.htm](http://lir.lg.ua/Konzept_naz_model.htm).
7. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики. Видання 2006 року МФБ АПУ / Пер. з англ. О. В. Селезньова та ін. — К.: ТОВ «ІАМЦАУ «Статус», 2006. — 1152 с.
8. *Полякова Л. М., Демків Н. І.* Аспекти розвитку соціального аудиту в Україні. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/Portal/natural/VNULP>
9. /Menegment/2009\_647/82.pdf>.

Статтю подано до редакції 23.05.12